

Kestävyyspaneeelin lausunto tulevaisuusvaliokunnalle 15.2.2023

Asia: VNS 16/2022 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. ja 2. osa Näkymiä seuraavien sukupolvien Suomeen

<https://www.eduskunta.fi/pdf/VNS+16/2022>

Kestävyyspaneeeli kiittää tulevaisuusvaliokuntaa mahdollisuudesta esittää lausunto tulevaisuusselonteosta ja esittää seuraavat huomiot. Esitetyt huomiot keskittyvät pääosin selonteon osaan 1.

Poimintoja selonteon vahvuuksista

Laaja-alainen osallistava valmisteluprosessi. Tulevaisuusselonteko on ansiokkaasti koottu osallistamalla laajasti sekä ministeriöitä että muita toimijoita aina kansalaisiin asti. Tämä luo edellytyksiä laajalle tarttumapinnalle sekä poliittisessa päätöksenteossa että muussa yhteiskunnallisessa keskustelussa ja lisää selonteon esittämien näkökohtien edellytyksiä tulla laajasti huomioiduksi tulevaisuutta koskevilla ratkaisuisilla. Laaja osallisuus tukee myös hallinnossa ja päätöksenteossa sektorirajat ylittävää yhteistyötä, mikä on välttämätöntä kestäväen tulevaisuuden tavoittelemisessa. Toisiinsa nivoutuvat ilmiöt ja ympäristöongelmat ovat ymmärrettävissä ja niihin kytkeytyvät tavoitteet yhteiskunnassa ovat saavutettavissa vain systeemillä, monialaisella, tieteen rajat ylittävällä yhteistyöllä.

Huomio ennakointikyvykkyyden kehittämiseen. Laaja yhteistyö tulevaisuusselonteon valmistelussa on ollut omiaan kasvattamaan osallisten ja heidän toimintaympäristönsä ennakointikyvykkyyttä. Tällä on kauaskantoisia, myönteisiä vaikutuksia suomalaisen yhteiskunnan kehittämisessä ja kestäväen kehityksen edistämässä. Kansainväliset yhteydet tukevat vielä entisestään vaihtoehtoisten tulevaisuuksien käsittelyn taitoja yhteiskunnallisessa toiminnassa yli Suomen rajojen. Suomella on mahdollisuus nousta tulevaisuustaitojen kansainväliseksi suunnannäyttäjäksi.

Integroiva ratkaisukeskeinen ote ympäristöongelmiin. Suomessa tuotetut ympäristöongelmat eivät rajoitu vain Suomen rajojen sisälle. Tulevaisuusselonteossa on monissa kohdissa otettu huomioon ilmastokysymykset, luontokato ja muita ympäristöongelmia. Niiden ratkaisemisessa on kiitettävästi huomioitu sosiaaliseen

eriarvoisuuteen liittyvät kysymykset. Ratkaisukeinot ulottuvat monipuolisesti uudennaisista toimintamalleista ja mittareista osaamisen ja sivistyksen vankistamiseen sekä maailmankuvallisiin muutoksiin asti.

Monipuoliset tulevaisuuden kuvaukset. Metodina käytetyt Erätaukosäätiön dialogikeskustelut ovat hyvin toimiva menetelmä, kun halutaan tavoittaa keskenään erilaisia näkökulmia käsiteltäviin asioihin. Tulevaisuuskeskustelussa esitetyt skenaariot kuvaavatkin hyvin erilaisia vaihtoehtoisia tulevaisuudentiloja. On erittäin hyvä, että skenaarioissa on mukana myös kielteiseksi nimettyjä tulevaisuuden vaihtoehtoja. Skenaarioiden tarkoituksena on toimia erilaisten, vaihtoehtoisten tulevaisuuksien punnitsemisen ja arvioinnin välineinä nykyhetkessä. Pelkästään toivottaviin tulevaisuuksiin keskittyminen ei palvelisi tätä tarkoitusta eikä kannustaisi selvittämään keinoja epätoivottaviksi todettujen, kestävämmien tulevaisuuksien välttämiseksi.

Huomioita selonteon heikkouksista ja kehittämiskohteista

Vahvaa kestävyyttä ei oteta selkeästi lähtökohdaksi. Erityisesti pitkälle tulevaisuuteen ulottuvana, ylivalikautisena dokumenttina tulevaisuuskeskustelulla olisi ollut edellytykset tarttua vielä vahvemmin ympäristöongelmien ratkaisemiseen tiedeperustaisesti kestävyysmurroksen ajatuksia noudattaen. YK:n Agenda 2030 ja SDG-tavoitteet ovat poliittisesti muotoiltu kompromissi, joiden saavuttaminen on minimitalavoite, joka ei välttämättä takaa kestävä kehityksen saavuttamista. Esimerkiksi Suomen ilmastopolitiikassa tavoitteenasettelu on jo nyt kunnianhimoisempi. Selonteko on käytännössä linjattu heikon kestävyysperustella, jossa erityisesti taloudellisilla tavoitteilla on mahdollisuus syrjäyttää ekologisen kestävyysperustella ja ihmistoiminnan sovittaminen planetaarisiin rajoihin. Toisin sanoen selonteossa oletetaan bruttokansantuotteen kasvun olevan ensisijainen tavoite ja hyvinvoinnin tuottaja. Tieteellinen tutkimus kuitenkin osoittaa yhä vahvemmin, että kehittyneiden yhteiskuntien tapauksessa olisi viisainta asettaa tavoitteeksi luonnonympäristön säilyminen elinkelpoisena ja ihmisten hyvinvointi pitkän aikavälin laajasti ymmärrettyjen taloudellisten reunaehtojen puitteissa. BKT-kasvu ei automaattisesti tuota hyvinvointia ja ennemminkin rapauttaa kuin säilyttää tai parantaa luonnonympäristön tilaa. BKT-kasvun ensisijaisuusolettama siis syrjäyttää vahvan kestävyysperustella toimintamallin, jonka mukaan kaikkea ihmistoimintaa tulee kehittää luonnonympäristön ehdoilla. Vahvan kestävyysperustella toimiminen on välttämätöntä, jotteivat nykyisten ja tulevien ihmisten sukupolvien toimintamahdollisuudet maapallolla rapaudu ympäristöongelmien kasvaessa. Nykyisillä teknologisilla kyvyillään varustetuilla ihmisillä on erityinen vastuu huolehtia myös muiden elollisten nykyisistä ja tulevista sukupolvista elinympäristöineen.

Yhteisvaikutusten tunnistaminen. Käytännössä vahvan kestävyysperustella puute näkyy siinä, että ympäristöongelmia ei ole liitetty kattavasti kaikkiin yhteiskunnallisiin ja erityisesti taloudellisiin toimiin. Systeemisestä tavoitteesta huolimatta tulevaisuuskeskustelussa ei ole kattavasti huomioitu ympäristöongelmien kielteisiä vaikutuksia ihmisten hyvinvoinnille, eikä vastaavasti niiden ratkaisemisen vaikutuksia inhimillisen hyvinvoinnin kasvuun. Kaikkien kuvattujen toimien katsominen ympäristöongelmien ratkaisemisen tarpeen kautta olisi ollut ansiokasta. Kokonaisvaltaisesti mutta samalla konkreettisesti kestävyyttä kuvaavan selkeän

mittariston kehittäminen ja käyttöönotto on keskeinen haaste myös tulevaisuusnäkökulmasta, jotta eri toimijat pystyisivät arvioimaan muutostrendejä ja niiden yhteisvaikutusten relevanssia käytännön toimintansa kannalta.

Kestävän kehityksen strategian integrointi. Valtioneuvoston kansliassa työstetyssä vuoden 2022 julkaisussa “Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030: Luonnon kantokyvyn turvaava, hyvinvoiva ja globaalisti vastuullinen Suomi” on huomioitu kestävyysmurroksen vaatimia toimia vahvemmin, kuin nyt kommentoitavassa tulevaisuusselonteossa. Olisi ollut toivottavaa, että näitä kahta hyvää ja kestävää tulevaisuutta pohjustavaa prosessia olisi niiden tekovaiheessa kytketty vahvemmin toisiinsa. Siten selontekoon olisi saatu mukaan vahvemmin kestävyysmurrosta tukevaa ajattelua. Ainakin yhdessä skenaariossa olisi ollut suotavaa olla selkeästi vahvan kestävyysmurroksen varaan rakentuva kuva tulevaisuudesta.

Kulttuurisen kestävyysmurroksen huomiointi. Kestävän kehityksen toimikunnan strategia olisi tuonut tukea myös osallisuuden, osaamisen ja ekososiaalisen sivistyksen merkityksen vahvemmalle ymmärtämiselle tulevaisuusselonteossa. Kestävän kehityksen toimikunnan strategiassa mainittu kulttuurinen kestävyysmurros vaikuttaa laajasti yhteiskunnan eri toiminnoissa politiikasta ihmisten arkeen ja hallinnosta koulutukseen ja kansalaisaktiivisuuteen. Kulttuurinen kestävyysmurros tukee prosessia kohti vahvan kestävyysmurroksen toteuttamista. Sen merkitystä tulevaisuusselonteko ei täysimittaisesti tunnista taustaselvityksessä eikä yhdessäkään skenaariossa. Kulttuurisen kestävyysmurroksen merkityksen ennakkoinnissa olisi hyvä hyötyä alkupe- räiskansatiedosta muun tiedon rinnalla.

Radikaalisti erilaisten tulevaisuuksien huomiointi. Itsessään erittäin arvokas laaja osallistava prosessi tulevaisuusselonteon tekemisessä on saattanut vaikuttaa siihen, että nykyisyydestä selkeästi poikkeavien ja yllättävien tulevaisuuksien vaihtoehtoja ei skenaarioiden joukossa ole. Ihmistoiminnan sovittaminen planeetan rajoihin vahvan kestävyysmurroksen periaatteen mukaisesti haastaa hahmottamaan tavoiteltavaa tulevaisuutta vaihtoehtojen mahdollisuuksien kautta ilman pakkoa kasvattaa yhteenlaskettua aineellista vaurautta. Muutoksen hahmottaminen on vaikea asia, ja selonteossa tunnistetaankin se, että muutoksen tunnistavaa tulevaisuuden kuvittelun taitoa on jatkossa syytä vahvistaa tulevaisuustyöskentelyssä.

Suomen erityinen vastuu arktisen alueen tulevaisuudesta. Esitetyissä skenaarioissa ei ole riittävästi sanottu Suomen vastuuta arktisen alueen tulevaisuudesta. Arktisella alueella ilmastonmuutos eskaloituu muita alueita nopeammin. Vaikutuksia on mm. liiketoimintaan, työterveyteen ja turvallisuuteen, joihin tulee luoda uusia käytäntöjä, ja tukea alueen toimijoita.

Toimenpanokyvyykkyyden kehittäminen. Selonteossa ei riittävästi kuvata keinoja viedä tarvittavaa muutosta käytäntöön. Johtamisen, päätöksenteon, monitieteisyyden ja monialaisuuden merkitys ja yhteistoiminta on mainittu, mutta näitä tulisi konkretisoida. Strategioiden ja ohjelmien läpivienti eri yhteiskunnallisten toimintojen (ml. työelämän toimijat) käytäntöihin on omanlaistaan osaamista vaativa iso osa-alue, joka vaatii

ymmärrystä muun muassa kulttuurisesta muutoksesta, ihmisen toiminnasta, käsitystä käytännön malleista ja keinoista, joilla muutoksia saadaan aikaan.

Lausunnon muotoilemiseen osallistuivat kestävyyspaneelin jäsenistä: Katriina Siivonen, Minna Halme, Mikko Mönkkönen, Katriina Soini, Anna-Maria Teperi, Reetta Toivanen

